

Titel: Blandede optegnelser, ideer og udkast 1848-1850

Citation: "Blandede optegnelser, ideer og udkast 1848-1850", i *Søren Kierkegaards Skrifter, Bd. K27*, udg. af Niels Jørgen Cappelørn; Joakim Garff; Johnny Kondrup; Tonny Aagaard Olesen; Steen Tullberg, Søren Kierkegaard Forskningscenteret 2011 . Onlineudgave fra Søren Kierkegaards Skrifter: <https://tekster.kb.dk/text/sks-p385-kom-shoot-idedce1414-386a-4e87-8869-d45666e50d8b.pdf> (tilgået 02. maj 2024)

Anvendt udgave: Søren Kierkegaards Skrifter, Bd. K27

Ophavsret: Materialet er dedikeret til public domain. [Læs CC0-erklæringen](#)

◀ **Leporello** : Don Juans tjener i Mozarts opera *Il dissoluto punito ossia Il Don Giovanni* (i Danmark omtalt som *Don Juan*), komponeret 1787 til tekst af Lorenzo da Ponte. SK knytter an til L. Kruses da. oversættelse, *Don Juan. Opera i tvende Akter bearbejdet til Mozarts Musik*, Kbh. 1807 (forkortet *Don Juan*); nye udgaver af denne oversættelse med enkelte mindre ændringer kom i 1811 (med samme titel, men uden sceneinddeling) og i 1822 (med titlen *Don Juan. Opera*, igen med sceneinddeling). Fra 1807 til nov. 1839 blev operaen spillet 84 gange på Det kgl. Teater, hvorefter stykket blev genoptaget i feb. 1845 og spillede i 1845: 9 gange; 1846: 4 gange; 1847: 2 gange; 1848: 4 gange; 1849: 4 gange og 1850: 1 gang. Siden 1845 havde Det kgl. Teater benyttet N.C.L. Abrahams da. bearbejdelse. I samme periode blev Leporello spillet af Peter Ludvig Schram (1819-95). SK har behandlet operaen i »De umiddelbare erotiske Stadier eller det Musikalsk-Erotiske« i *Enten - Eller*, i SKS 2, 53-136, samt i en artikel i anledning af nyopførelsen, jf. »En flygtig Bemærkning betræffende en Enkelthed i Don Juan« (*Fædrelandet*, nr. 1890-1891, 19.-20. maj 1845), i SKS 14, 69-75.

I trykt udgave: Bind 27 side 459 linje 2

◀ **Incognito** : skjul, forklædning.

I trykt udgave: Bind 27 side 459 linje 5

◀ **Scenen paa Kirkegaarden, hvor han indbyder Commandanten** : sigter til 2. akt, 15. scene i *Don Juan*, s. 102-112, hvor Don Juan på kirkegården tvinger Leporello til at indbyde statuen af den kommandant, som Don Juan har dræbt, til fest. Leporello er alt for angst til at gøre det, hvilket ophidser Don Juan overmåde.

I trykt udgave: Bind 27 side 459 linje 6

◀ **Scenen ved Taflet, hvor han synger »at Aander holde deres Ord og komme om Natten«** : sigter til 2. akt, 17. scene i *Don Juan*, s. 117, hvor den opstemte Don Juan og den angste Leporello gør klar til festmiddag, idet de kun venter på deres gæst, kommandanten. Don Juan håner Leporello, spørger om han ser spøgelse (»Aander«), hvortil denne svarer: »De vige / Flux om Natten fra sit Rige, / Naar sit Ord de gav derpaa.«

I trykt udgave: Bind 27 side 459 linje 7

◀ **»De skulde dog ... unter uns ... deres Ord.«** : SKs omskrivning af Leporellos svar. – **unter uns**: ty. mellem os, i fortrolighed.

I trykt udgave: Bind 27 side 459 linje 9

◀ **D. J. fortæller ham, hvorledes ... blot er Maske** : sigter til 1. akt, 15. scene i *Don Juan*, s. 46-49, hvor Don Juan fortæller den forbavsede Leporello, at han er blevet omvendt og nu vil gå i kloster. Ligesom Elvire havde lært Don Juan den sande, fromme vej, således skal Leporello også have glæde af Elvires samtale, idet han skal forklæde sig som sin herre. Imens vil Don Juan forføre Elvires kammerpige.

I trykt udgave: Bind 27 side 459 linje 10

◀ det **Malitieuse**: dvs. maliciøse, onskabsfulde, drilagtige, også (i almuen): kåde, ustyrlige, gnavne, hensynsløse.

I trykt udgave: Bind 27 side 459 linje 14

◀ **Geert Westphaler** : Ludvig Holbergs komedie (i én akt) *Mester Gert Westphaler eller Den meget talende Barber* (1724) blev frem til 28. nov. 1843 opført 99 gange på Det kongelige Teater; herefter blev stykket først genoptaget 14. sept. 1851.

I trykt udgave: Bind 27 side 459 linje 16

◀ **Den Skuespiller der fremstiller Geert** : Op gennem 1830'erne og 1840'erne blev rollen spillet af C. Foersom (459,29) med undtagelse af den 4. maj 1843, hvor P. Knudsen spillede rollen.

I trykt udgave: Bind 27 side 459 linje 17

◀ **vistnok** : helt sikkert.

I trykt udgave: Bind 27 side 459 linje 17

◀ **Declamations-Numere** : dvs. de glansnumre, hvor Gert Westphaler får tid til at fortælle om sin rejse samt om politiske og historiske emner, jf. scene 8, 10, 18 og 25.

I trykt udgave: Bind 27 side 459 linje 17

◀ **parlerende** : talende, snakkende.

I trykt udgave: Bind 27 side 459 linje 19

◀ **Geert fortæller om Keiser Augustus og Paven** : sigter til 10. scene i *Mester Gert Westphaler eller Den meget talende Barbeer* (1724), hvor Gert over for sin udkårne, apotekerdatteren Leonora, roder sig ud i en vidtløftighed, som kulminerer, idet han holder på hende, i replikken: »Disse 7 Chur-Fyrster regierer det 4de Monarchie; thi der har været 3 tilforn, nemlig, det Phrygiske, Elamitiske og Mesopotamiske, og dette er det sidste. Naar Churfyrsterne gaaer under, skal ogsaa Verden forgaae, efter Sybillæ Spaadom, derfor passer man saa nøye paa, at, saasnart Aanden gaaer af en Chur-Fyrste, vælger man strax en anden udi hans Sted, paa det at Verden ikke skal forgaae, og har det stedse saaledes været practiseret, siden Keyser Augusti Tider, hvilken berømmelig Keyser stiftede det 4de og sidste Monarchie efter Sybillæ Begiæring, som raadte ham at grunde det paa 7 Støtter, hvorpaa samme store Keyser gjorde to berømmelige Ting; Først, i det han udskev al Verden til Skat; for det andet, i det han indstiftede de 7 Chur-Fyrster. Paven var vel derimod, og sagde: Ihro Kayserliche Majestat, warum so viele weltliche Fursten auf einmahl zu machen? Men Keyser Augustus, som var en Mand, der ikke lod sig pirre noget ved, blev vreed og sagde: Ihr Papstliche Excellentz! Ich will es so haben; hvorudover Paven strax faldt til Fode, og bad om Naade, ved hvilken Ydmyghed han saa meget udvirkede, at Keyseren tilstødte ham at gjøre 16 Cardinaler paa eengang, hvilke ere ligesom geistlige Grever eller Baroner; thi Cardinals-kabet falder alleene til den ældste Søn, men aldrig til Dotter, thi hvis en Cardinal dør og efterlader sig alleene Datter, falder Cardinalatet til Paven igien.« Jf. *Den Danske Skue-Plads* bd. 1-7, Kbh. 1758 el. 1788 [1731-54], ktl. 1566-1567; bd. 1. Bindene er uden årstal og sidetal.

I trykt udgave: Bind 27 side 459 linje 19

◀ **mimiserer** : mimer, eftergør et udtryk.

I trykt udgave: Bind 27 side 459 linje 20

◀ **phantastisk Reflex** : sværmerisk, overspændt afspejling.

I trykt udgave: Bind 27 side 459 linje 21

◀ **Mester Jackel** : foreviseren af dukketeatret paa Dyrehavsbakken, nord for Kbh.

I trykt udgave: Bind 27 side 459 linje 22

◀ **Foersom** : Christen Martin Foersom (1794-1850), da. skuespiller, debuterede på Det kgl. Teater i 1821 og blev især kendt for sine komiske roller.

I trykt udgave: Bind 27 side 459 linje 29

◀ **at saa Phister fik Rollen** : Joachim Ludvig Phister (1807-96), da. skuespiller; debuterede ved Det kgl. Teater i 1825 og blev siden en af datidens største skuespillere. Hans helt særlige evne som (især komisk) skuespiller har SK fremstillet i en utrykt artikel fra dec. 1848, »Hr. Phister som Captain Scipio (i Syngestykket 'Ludovic'). En Erindring og for Erindringen« (*Pap.* IX B 67-73). SK kendte Phister privat, idet han var skuespillerens overbo i Rosenborggade 156A (gadenr. 7), hvor SK boede fra okt. 1848 til april 1850. Den 14. sept. 1851 overtog Phister faktisk rollen som Gert Westphaler.

I trykt udgave: Bind 27 side 459 linje 30

◀ **det Interessante** : æstetisk kategori, der med udgangspunkt i den ty. romantiske kunstteori (tidligst Fr. Schlegel) blev et modeord i den da. debat, specielt i begyndelsen af 1840'erne. Ordet blev brugt som fællesbetegnelse for de stimulerende kunstneriske virkemidler, der betragtedes som ikke-skønne, men fascinerende. 'Interessant' kan således være udtryk for spænding, tendens, disharmoni, det individuelt problematiske, det pirrende, det opsigtsvækkende, men tillige den raffinerede el. reflekterede stil og den æggende nyhed i stof og arrangement. I da. sammenhæng blev 'det Interessante' aktualiseret af J.L. Heiberg, bl.a. i hans anmeldelse af Adam Oehlenschlägers tragedie *Dina*, jf. Heibergs *Intelligensblade*, nr. 16-17, 15. nov. 1842, bd. 2, s. 73-106. Udtrykkets almene udbredelse belyses endvidere i *Politievennen*, nr. 1478-1479, 26. april - 3. maj 1844, s. 267-271 og s. 279-283. Se endelig *Frygt og Bæven*, i *SKS* 4, 173.

I trykt udgave: Bind 27 side 460 linje 1

◀ **leflende** : letfærdige, overfladiske.

I trykt udgave: Bind 27 side 460 linje 6

◀ **Saint-Aubain** : Andreas Nicolai de Saint-Aubain (1798-1865), da. forf., som under navnet Carl Bernhard

skrev en række romaner og noveller, herunder romanerne *Et Aar i Kjøbenhavn* (1835) og *Lykkens Yndling* (1837) samt novellen »Børneballet« (1836). Saint-Aubain var halvbror til J.L. Heiberg og inspireret af fru Gyllembourg.

I trykt udgave: Bind 27 side 460 linje 7

◀ **Duplicitet** : dobbelthed, tvesindethed.

I trykt udgave: Bind 27 side 460 linje 7

◀ **Stud. Goldschmidts Senere ell. om hans Overgang til det Senere** : Meir Aron Goldschmidt (1819-87), da. journalist af jødisk afstamning, publicist og forf., tog studentereksamen 1836, bestod Filologicum ved universitetet 1837, men gennemførte ingen embedseksamen. Han var forf. til *En Jøde. Novelle af Adolph Meyer*, Kbh. 1845, ktl. 1547, og *Fortællinger af Adolph Meyer*, Kbh. 1846, ktl. U 43. Grundlagde i 1840 *Corsaren* og var bladets egentlige redaktør til 1846, hvor han afhændede det og tiltrådte en ét-årig udenlandsrejse. Han udgav fra dec. 1847 månedsskriftet og fra sept. 1849 ugeskriftet *Nord og Syd*, hvortil han selv var hovedleverandør af stof. Med *Nord og Syd* indledte Goldschmidt en ny fase i sin virksomhed, hvor han nu fremstod som besindighedens mand. Han hævdede at være indtrådt i et nyt, positivt livsstadium, jf. kapitlet »Forsvar for Udgiveren« i »Svar til 'Fædrelandet' af 24de, 27de, 29de og 31te December 1847«, i *Nord og Syd* bd. 1, hæfte 2 (25. jan. 1848), s. 222-229.

I trykt udgave: Bind 27 side 460 linje 12

◀ **Hans Første er som bekendt »Corsaren«, en gennem 6 Aar fortsat Stræben** : Goldschmidt grundlagde satirebladet *Corsaren* i okt. 1840 og solgte bladet i okt. 1846. Bladets artikler blev suppleret med tegninger af Peter Klæstrup, som bidrog til at give det et stort publikum. I midten af 1840'erne udkom bladet i et oplag på o. 3.000, dobbelt så mange som det førende liberale dagblad *Fædrelandet* kunne præstere og kun nogle hundreder færre end den halvofficielle statsavis *Berlingske Tidende*.

I trykt udgave: Bind 27 side 460 linje 16

◀ **en af mine Pseudonymer gjorde ... offentlige Fruentimmers - Foragtelighed** : sigter til den pseudonyme artikel (underskrevet Frater Taciturnus) »Det dialektiske Resultat af en literair Politiforretning«, *Fædrelandet*, nr. 9, den 10. jan. 1846, hvor det hedder: »'Corsarens' faldne Aandrihed med samt dens skjulte Hjelpere: den vulgivage Vittigheds Professionister og Næringsdrivende skal og bør literairt ignoreres, ligesom borgerligt de offentlige Fruentimmer«, SKS 14, 87. Og senere i samme artikel: »- Og saaledes ogsaa, naar den, der driver den foragtelige Næringsvei at udskjelde, naar han maaskee mangan Gang fornærmer Guderne med sin Bøn, at Næringsveien maa florere, at der altid maa blive Flere og Flere at udskjelde, altid flere og flere Hidsighedens og Hadskhedens virksomme Assistenten ved Bladet; naar han under Arbeidet ved sin Profession hengiver sig til og nyder den Afmagtens og Arrigskabens Indbildning, at det er forfærdeligt at blive udskjeldt af ham, indtil han i Galskab gaaer saa vidt, at han endog mener, at Andre leve i samme Indbildning, saa han troer sig frygtet, fordi han aldrig faaer Svar og altid beholder det sidste Ord, ligesom i det borgerlige Liv, Ingen er saa sikker paa at beholde Fortougsret som et offentligt Fruentimmer«, SKS 14, 88.

I trykt udgave: Bind 27 side 460 linje 17

◀ **et Par fortvivlede Talenter** : Der tænkes på Goldschmidt og kritikeren P.L. Møller.

I trykt udgave: Bind 27 side 460 linje 26

◀ **mistvivlede om** : opgav håbet om.

I trykt udgave: Bind 27 side 460 linje 27

◀ **pecuniaire** : økonomiske.

I trykt udgave: Bind 27 side 460 linje 31

◀ **Udbredelsens Magt** : sigter til *Corsarens* store oplagstal (460,16).

I trykt udgave: Bind 27 side 460 linje 31

◀ **tilgavns** : eftertrykkeligt, for alvor.

I trykt udgave: Bind 27 side 460 linje 33

◀ **desto værre** : desværre.

I trykt udgave: Bind 27 side 460 linje 35

◀ **Charakteer Mennesker** : dvs. karaktermennesker.

I trykt udgave: Bind 27 side 460 linje 36

◀ bliver **piattet ind med mell. Andet** : puttet med ind ml. andet på en pjattet måde.

I trykt udgave: Bind 27 side 460 linje 37

◀ **besluttede jeg mig i sin Tid til at accentuere ethisk** : sigter til SKs artikel mod *Corsaren* (460,17).

I trykt udgave: Bind 27 side 461 linje 5

◀ **Han forklarede nemlig: at »Corsaren« var en Gjennemgang i hans Udvikling** : hentyder til den biografiske skitse, som Goldschmidt leverede i sit »Svar til 'Fædrelandet' af 24de, 27de, 29de og 31te December 1847«, i *Nord og Syd. Et Maanedskrift*, red. og udg. af M. Goldschmidt, bd. 1, første kvartal 1848, Kbh. 1848, s. 225-229. Her hed det s. 226f.: »*Corsaren* talte indirecte, satirisk, destruerende; den kunde maaskee rive et Huus ned, men ikke lægge en Steen til et nyt. Dette blev tilsidst, som 'Fædrelandet' siger, 'Hr. G. utaaeligt'. Han forlod altsaa *Corsaren*, opgav den store Indtægt, han havde deraf, og reiste.« Og i en note føjede Goldschmidt til: »Men vi 'fordømme' aldeles ikke *Corsaren*. Det er stadig vor Mening, at den var et Blad, der er berettiget i enhver Literatur, naar det faaer skabt sig et Publikum og bliver rigtigt opfattet. Den stod i Veien for G.'s Udvikling, og desaarsag forlod han den; men den har nu fundet Andre, for hvis Udvikling den ikke staaer i Veien«, s. 227.

I trykt udgave: Bind 27 side 461 linje 14

◀ **vita ante acta** : lat. sit hidtil førte liv, sin fortid.

I trykt udgave: Bind 27 side 461 linje 17

◀ **Straffe-Anstalt** : fængsel, hvori man fuldbyrder de strengere og mere langvarige frihedsstraffe.

I trykt udgave: Bind 27 side 461 linje 18

◀ **fortjente** : tjente.

I trykt udgave: Bind 27 side 461 linje 29

◀ **Judas, at han gav Pengene tilbage** : Judas Iskariot, en af Jesu tolv disciple; forrødte Jesus med et kys, jf. Matt 26,47-50 og Luk 22,47-48. Da Judas fortrød sin gerning, gav han ypperstepræsterne og de ældste de 30 sølvpenge tilbage, som han havde modtaget i løn, jf. Matt 27,3-5.

I trykt udgave: Bind 27 side 461 linje 29

◀ **forskyldt** : gjorde sig skyldig i.

I trykt udgave: Bind 27 side 461 linje 32

◀ **Udgiver af Nord og Syd** : 460,12.

I trykt udgave: Bind 27 side 461 linje 36

◀ **gjøre Fordring til** : have prætentioner i retning af.

I trykt udgave: Bind 27 side 461 linje 38

◀ **han har lidt saa meget som Jøde ... fremstillet rørende i Jøden** : Der sigtes til Goldschmidts roman, *En Jøde. Novelle af Adolph Meyer. Udgiven og forlagt af M. Goldschmidt*, Kbh. 1845, ktl. 1547, hvori de kristne børn gør hovedpersonen, Jacob Bendixen, fortræd, forfølger ham og kalder ham 'Jødesmaus'. Han har ingen legekammerater, men føler sig ensom og adskilt fra den øvrige verden, jf. *En Jøde*, s. 18f. og s. 42f. Da han kommer i skole i København, bliver han igen udsat for forfølgelser og drillerier fra de andre drenge, der råber 'Jøde!' el. 'Hep, hep!' efter ham, og som siden omgiver ham med tavshed og kulde, jf. *En Jøde*, s. 123ff. og 132ff. Dette omtales også i anmeldelsen af *En Jøde* i *Berlingske Tidende*, nr. 283, den 27. nov. 1845, og i *Nordisk Literatur-Tidende*, udg. af J.F. Giødwad og P.C. Ploug [som tillægsblad til *Fædrelandet* om søndagen, hvor avisen ikke udkom], nr. 2, den 11. jan. 1846, sp. 9-13.

I trykt udgave: Bind 27 side 462 linje 3

◀ **Ach Vei mir** : dvs. 'ach wei mir', interjektion, der udtrykker bedrøvelse el. smerte, jf. det jiddische udråb

'oi wei mir', sjældnere 'ach wei mir'. Betydningen er 'ak, ve mig', her brugt til at karakterisere jøders måde at tale på. I *En Jøde* fortæller Goldschmidt, hvordan »hele Klassen sværmede omkring ham [Jacob] og leende raabte Jøde! eller Ach wai mir!« s. 123.

I trykt udgave: Bind 27 side 462 linje 8

◀ **privilegium flebile** : lat., sørgelige privilegium, efter udtrykket 'flebile beneficium', sørgelig begunstiggelse, dvs. en begunstiggelse, som ledsages af vilkår, ingen kan ønske sig.

I trykt udgave: Bind 27 side 462 linje 9

◀ **Fornuftens Gudinde i Frankrig, som bekendt, var et offentligt Fruentimmer** : jf. fx Karl Friedrich Beckers *Verdenshistorie, omarbejdet af Johan Gottfried Woltmann*, overs. af J. Riise, bd. 1-12, Kbh. 1822-29, ktl. 1972-1983; bd. 11, 1827, s. 532: »Ødelæggerne af det christelige Kirkevæsen opfandt Fornuftens Cultus, og helligholdt samme for første Gang den 10de November 1793 i Notre Dame Kirken. En berygtet Skiøge blev som Fornuftens Gudinde kiørt halvnøgen paa en Triumphvogn til Alteret, og der hædret med Hymner og Røgelse.«

I trykt udgave: Bind 27 side 462 linje 16

◀ **Dandsebod** : egl. dansegulv, især spøgefuldt el. foragteligt om lokale, hvor der afholdes offentlig dans, dansebule.

I trykt udgave: Bind 27 side 462 linje 24

◀ **Tilhold** : holdepunkt, støtte.

I trykt udgave: Bind 27 side 462 linje 27

◀ **bag en Sjouers Ryg** : sigter til det forhold, at Goldschmidt ikke selv figurerede som ansvarshavende redaktør på forsiden af satirebladet *Corsaren*, men betalte andre for at indtage denne rolle. Den udstrakte brug af stråmænd gav allerede fra 1841 anledning til, at de skiftende redaktører blev sammenlignet med sjovere, dvs. løsarbejdere el. daglejere. Jf. *Corsaren*, nr. 27, den 7. maj 1841, hvor det bemærkes, at »Folk lægge os det tillast, at vi have antaget Arbeidsmænd og Sjouere til ansvarhavende Redacteurer.«

I trykt udgave: Bind 27 side 462 linje 31

◀ **Det kommer igjen** : dvs. det betaler sig el. det skal blive betalt. Jf. talemåden: »'Det kommer igen', sagde skrædderen, han gav soen flæsk«. Se *Stadier paa Livets Vej*, i *SKS* 6, 51. Talemåden findes optegnet i *Dansk Ordbog*, udg. af Videnskabernes Selskab, bd.1-8, 1793-1905; bd. 3, s. 247, sp. 2, og er optegnet som nr. 4921 i E. Mau *Dansk Ordsprogs-Skat* bd. 1-2, Kbh. 1879; bd. 1, s. 550.

I trykt udgave: Bind 27 side 462 linje 40

◀ **Da jeg i sin Tid hjalp ham til at forløbe sig** : sigter til, at SK, alias Frater Taciturnus, ved årsskiftet 1845-46 bad om at blive 'udskældt' i det satiriske ugeblad *Corsaren*, hvilket medførte, at *Corsaren* i den følgende tid rettede en satirisk kampagne mod ham, så han blev genstand for offentlig spot og chikaneret på gaden.

I trykt udgave: Bind 27 side 462 linje 40

◀ **længst** : for længst.

I trykt udgave: Bind 27 side 463 linje 3

◀ **Kunde blive en pseudonym lille Artikel** : sml. journaloptegnelsen NB20:18 (1850), i *SKS* 23, 400, hvor SK henviser til nærværende artikeludkast som skrevet i 1849 el. tidligere.

I trykt udgave: Bind 27 side 463 linje 5

◀ **Hvo** : Hvem.

I trykt udgave: Bind 27 side 463 linje 8

◀ **lad os nu være Msker.** : dvs. lad os være fornuftige; alm. talemåde, som SK i øvrigt har benyttet flere gange; optegnet som nr. 6422 i E. Mau *Dansk Ordsprogs-Skat* bd. 2, s. 21. I H.C. Andersens eventyr »Lykkens Kalosker«, som SK muligvis har kendt, er det den eneste menneskelige tale, Poppedrengen behersker og derfor altid gentager, jf. *Tre Digtninger*, Kbh. 1838, s. 42-44.

I trykt udgave: Bind 27 side 463 linje 10

◀ **vistnok** : sandt nok, ganske vist.

I trykt udgave: Bind 27 side 463 linje 11

◀ **ret** saa: fuldt ud.

I trykt udgave: Bind 27 side 463 linje 18

◀ **Poenitentse** : pønitense, bod (som udtryk for anger).

I trykt udgave: Bind 27 side 463 linje 29

◀ **Gaasepige** : pige, som lever af at vogte gæs.

I trykt udgave: Bind 27 side 463 linje 33

◀ **vistnok** : sandt nok, ganske vist.

I trykt udgave: Bind 27 side 463 linje 34

◀ **Mesalliance** : ægteskab mellem personer, der (især socialt) passer dårligt sammen.

I trykt udgave: Bind 27 side 464 linje 2

◀ **Ladegaardslem** : fattiglem, egl. beboer på ladegården i København, som lå uden for byens volde, og som opr. var avlsgård til Københavns Slot. Den blev 1711 indrettet som fattighus for militæret, men 1822 solgt til Københavns kommune og brugt som arbejdsanstalt for fattige og husvilde indtil 1908.

I trykt udgave: Bind 27 side 464 linje 3

◀ **Synderknuselse** : dvs. sønderknuselse.

I trykt udgave: Bind 27 side 464 linje 8

◀ **ængstede Samvittighed** : I NB:79, i SKS 20, 69, henføres udtrykket 'den ængstede samvittighed' til Luther, jf. fx hans evangelieprædiken til første søndag i advent i *En christelig Postille, sammendragen af Dr. Morten Luthers Kirke- og Huuspostiller*, overs. af J. Thisted, bd. 1-2, Kbh. 1828, ktl. 283; bd. 1, s. 15-30, især s. 18, s. 20f. og s. 27f.

I trykt udgave: Bind 27 side 464 linje 16

◀ **at lide Alt, at forhaanes ... at bespyttes, at ihjelslaaes** : SKs ofte benyttede kendetegn på en kristen med udgangspunkt i Jesu og apostlenes historie.

I trykt udgave: Bind 27 side 464 linje 17

◀ **vinkede** : lokkede; drog.

I trykt udgave: Bind 27 side 464 linje 18

◀ **begeistrede ham som fordem Pidskeslagene den Poeniterende** : hentyder til den selvpiskning, som fra det 13. årh. inden for kristendommen var blevet praktiseret af eneboere, munke og især 'svøbebrødrene' (flagellanterne). De foreskrev dette som et stærkere middel til at gøre fyldest for synden end kirkens sakramenter og ceremonier.

I trykt udgave: Bind 27 side 464 linje 20

◀ **Hvo** : Hvem.

I trykt udgave: Bind 27 side 464 linje 35

◀ **at Xstd. ikke befaler Ægteskabet, det er da let at see** : sml. 1 Kor 7,8-9, hvor Paulus skriver om de ugifte og enkerne, at det er bedst, de forbliver som sådanne: »Men kunne [kan] de ikke afholde sig, da gifte de sig; thi det er bedre at gifte sig, end at lide Brynde [brænde af begær, være liderlig]«, v. 9 (NT-1819).

I trykt udgave: Bind 27 side 465 linje 10

◀ **Straffe-Anstalt** : fængsel.

I trykt udgave: Bind 27 side 465 linje 16

◀ **Skoleholderen** : skolelæreren.

I trykt udgave: Bind 27 side 465 linje 19

◀ **Maadeholds-Foreningen**: Det første da. mådeholdsselskab, Den danske Maadeholdsforening, blev stiftet i okt. 1843; dens medlemmer forpligtede sig til afholdenhed fra brændevin og mådehold i nydelsen af vin.

I trykt udgave: Bind 27 side 465 linje 28

◀ **Intet mindre** : aldeles ikke; lige det modsatte.

I trykt udgave: Bind 27 side 465 linje 34

◀ **Ja mænd** : Ja såmænd.

I trykt udgave: Bind 27 side 466 linje 13

◀ **Manden, der sagde: det kommer igjen ... og fik kun to** : sigter til talemåden: »'Det kommer igjen', sagde Manden (ogsaa: Skrædderen), han gav sin So Flæsk«, hvortil sædvanligvis tilføjes: »han gav den tre Sider og fik kun to igjen«, jf. nr. 4921 i E. Mau *Dansk Ordsprogs-Skat* bd. 1-2, Kbh. 1879; bd. 1, s. 550. – **det kommer igjen**: dvs. det betaler sig.

I trykt udgave: Bind 27 side 466 linje 16

◀ **i Retning af** : i forhold til.

I trykt udgave: Bind 27 side 466 linje 23

◀ **Extra Sopken** : el. ekstrasopken, dvs. en snaps.

I trykt udgave: Bind 27 side 466 linje 24

◀ **tænker som Peer Degn med Bedrøvelse ... elsker og agter mig igjen** : sigter til 1. akt, 4. scene af Ludvig Holbergs komedie *Erasmus Montanus* (1731), hvor Peer Degn over for Nille og Jeppe beretter om sine meritter: »Det har været mig tilbudt for 10 Aar siden, at være Cantor udi vor Frue Skole, men jeg har ikke vildet; thi hvorfor skulle jeg gjøre det, Jeppe? hvorfor skulle jeg forlade min Meenighed, som elsker og ærer mig, og som jeg elsker og ærer igjen; jeg lever paa et Sted, hvor jeg har mit daglig Brød, og hvor jeg er respekteret af alle Folk; thi Amtmanden selv kommer aldrig hid, jeg blir jo strax hentet for at drive Tiden med ham, og synge for ham«. Jf. *Den Danske Skue-Plads* (459,19) bd. 5.

I trykt udgave: Bind 27 side 466 linje 28

◀ **kommet godt an** : kommet godt frem.

I trykt udgave: Bind 27 side 467 linje 2

◀ vi ikke **skulle**: skal.

I trykt udgave: Bind 27 side 467 linje 16

◀ **opholder sig over** : beklager, gør indsigelse mod.

I trykt udgave: Bind 27 side 467 linje 35

◀ **forekaster** : bebrejder.

I trykt udgave: Bind 27 side 467 linje 36

◀ **Personlighed** : personangreb.

I trykt udgave: Bind 27 side 467 linje 37

◀ **Goldschmidt** : 460,12.

I trykt udgave: Bind 27 side 468 linje 13

◀ **det var ikke fordi De var Jøde at de blev stødt udenfor** : 462,3.

I trykt udgave: Bind 27 side 468 linje 13

◀ **De Aar efter Aar vedblev at ville tjene Foragtighedens Penge** : sigter til de seks år, Goldschmidt var redaktør af satirebladet *Corsaren*, en virksomhed SK sammenligner med prostitution (460,17).

I trykt udgave: Bind 27 side 468 linje 14

◀ **Corsaren** : 460,16.

I trykt udgave: Bind 27 side 468 linje 16

◀ **et talrigt Publikum** : 460,16.

I trykt udgave: Bind 27 side 468 linje 20

◀ **det Sted af den Tale i Kjerlighedens Gjæringer ... det om Bagvaskelse** : sigter til 2. følge, nr. 5 («Kjerlighed skjuler Syndernes Mangfoldighed») i *Kjerlighedens Gjæringer* (1847), hvor det hedder: »O, der gives Forbrydelser, som Verden ikke kalder Forbrydelser, som den lønner og næsten ærer, – og dog, dog vilde jeg hellere, hvad Gud forbyde, men jeg vilde dog hellere ankomme i Evigheden med tre angrede Mord paa min Samvittighed, end som en udtjent Bagvasker med dette rædsomme, uoverskuelige Læs af Forbrydelse, der var dynget op Aar efter Aar, der kan have grebet om sig efter en næsten utænklig Maalestok, lagt Mennesker i Graven, forbittret de inderligste Forhold, krænket de uskyldigst Medlidende, besmittet de Umyndige, vildledt, fordærvet baade Gamle og Unge, kort grebet om sig efter en Maalestok, som selv den meest levende Indbildningskraft ikke kan danne sig en Forestilling om – dette rædsomme Læs af Forbrydelse, som jeg dog aldrig havde faaet Tid til at begynde paa at angre, fordi Tiden jo skulde bruges til nye Forbrydelser, og fordi disse Forbrydelsers Utallighed havde skaffet mig Penge, Indflydelse, næsten Anseelse og fremfor Alt et lystigt Liv! Man gjør dog i Henseende til Ildspasættelse Forskjel, om Den, der sætter Ild paa et Huus, veed, at det er beboet af Mange, eller at det er ubeboet: o, men ved Bagvaskelse ligesom at sætte Ild paa et heelt Samfund, det ansees end ikke for en Forbrydelse! Man spærrer dog af mod Pesten – men den Pest, som er værre end Østens, Bagvaskelsen, som fordærver Sjel og Sind, den aabner man alle Huse for, man betaler Penge for at blive smittet, man hilser Den som en Velkommen, der bringer Smitten!« SKS 9, 288f.

I trykt udgave: Bind 27 side 468 linje 21

◀ **Velvillig Henvendelse til Samtidige** : se tekstredegørelsen, s. 865, herunder note 3.

I trykt udgave: Bind 27 side 468 linje 25

◀ **faldet mig paa** : faldet mig ind.

I trykt udgave: Bind 27 side 468 linje 27

◀ **Jeg tjener ikke Penge som Forf., stundom giver jeg Penge til** : et udsagn, SK ofte fremsætter, og som rimeligvis må fortolkes i forhold til de samlede udgifter, han havde ved sin forfattereksistens, jf. Frithiof Brandt og Else Thorkelin *Søren Kierkegaard og pengene*, 2. udg., Kbh. 1993 [1935]. – **giver (...) Penge til:** giver penge oveni, betaler ekstra.

I trykt udgave: Bind 27 side 469 linje 4

◀ **udsat mig for Pøbelagtighedens og Raahedens Mishandling** : sigter til det chikaneri på gaden, SK blev udsat for som følge af angrebene i *Corsaren* (462,40).

I trykt udgave: Bind 27 side 469 linje 7

◀ **vistnok** : sandt nok, ganske vist.

I trykt udgave: Bind 27 side 469 linje 14

◀ **7 dyre Aar** : Efter SKs egen opfattelse begyndte hans forfatterskab med *Enten – Eller* i 1843.

I trykt udgave: Bind 27 side 469 linje 25

◀ **det Sprog, der, som jeg haaber ... den Ære at skrive det** : sml. slutningen af forordet (opr. skrevet i 1848 (se *Pap.* IX B 63,14), men omarbejdet i 1849, se tekstredegørelsen i SKS K12, 349) til *To Taler ved Altergangen om Fredagen* (1851), hvor SK om sine skrifter skriver: »vilde jeg tillade mig (...) ligesom at overrække og anbefale Skrifterne til det Folk, hvis Sprog jeg med sønlig Hengivenhed og med næsten qvindelig Forelskelse er stolt af at have den Ære at skrive, dog ogsaa fortrøstende mig til, at det heller ikke skal have Skam af, at jeg har skrevet det«, SKS 12, 281,33-38. Se også »Regnskabet« (dateret marts 1849) i *Om min Forfatter-Virksomhed*, i SKS 13, 11,14.

I trykt udgave: Bind 27 side 469 linje 26

◀ **»Afsluttende Efterskrift«** : *Afsluttende uvidenskabelig Efterskrift til de filosofiske Smuler* udkom den 27. feb. 1846.

I trykt udgave: Bind 27 side 469 linje 29

◀ **Pøbelagtighedens Rasen mod mig** : sigter til det chikaneri på gaden, SK blev udsat for som følge af angrebene i *Corsaren* (462,40).

I trykt udgave: Bind 27 side 469 linje 30

◀ **for det Første** : dvs. en stund endnu.

I trykt udgave: Bind 27 side 469 linje 31

◀ **den Udbredelsens Proportion, som »Corsaren« nu har** : *Corsaren*, der i 3. kvartal af 1848 havde 992 postabonnenter, måtte stoppe i marts 1855.

I trykt udgave: Bind 27 side 469 linje 32

◀ **saadanne Redakteurer, som den nuværende** : Goldschmidt solgte *Corsaren* til xylograf A.C.F. Flinch i okt. 1846, hvorefter niveauet faldt betydeligt. Efter indførelsen af grundloven og ophævelsen af censuren i 1849 var der tale om et harmløst vittighedsblad, som endog fik økonomisk støtte af kongen. Som ansvarshavende redaktør for *Corsaren* stod fra 6. april 1849 til 30. marts 1855 »N.P. Olsen«, dvs. mønstertegner Niels Peter Olsen.

I trykt udgave: Bind 27 side 469 linje 33

◀ **den næsten vanvittigt uproportionerede Udbredelse den i sin Tid havde** : sigter til *Corsarens* succesfulde udbredelse, da Goldschmidt var redaktør (460,16).

I trykt udgave: Bind 27 side 469 linje 36

◀ **det Ord af Thomas a Kempis om Paulus ... hans Taushed. 3^{die} Bog 36 Cap.** : Der sigtes til 3. bog (»Om den indre Trøst«), kap. 36 (»Om Menneskenes forfængelige Domme«), stk. 2 i *Thomas a Kempis, om Christi Efterfølgelse, fire Bøger*, overs. og udg. af J.A.L. Holm (med en indledning og en beskrivelse af Thomas a Kempis' levnedsløb af A.G. Rudelbach), 3. udg., Kbh. 1848 [1826], ktl. 273, s. 130f., hvor det om Paulus hedder: »Han gjorde Alt, hvad han kunde, for at opbygge og frelse Andre, men kunde dog ei forebygge, at han jo blev foragtet og ilde dømt af Menneskene. Derfor overgav han Alt til Gud, som kjender Alt, og forsvarede sig kun ved Taalmod og Ydmyghed, mod deres Tale, som fremførte Ondt imod ham, eller optænkte taabelige og løgnagtige Rygter om ham, og hvad andet Foragteligt, der kunde falde dem ind. Han forsvarede sig undertiden, at ei de Svage skulde forarges formedelst hans Taushed.« Sml. journaloptegnelsen NB14:4 (nov. 1849), i SKS 22, 343. – **Thomas a Kempis**: Thomas Hemerken fra Kempen (o. 1380-1471), ty. munk, mystiker og opbyggelig forfatter, præsteviet i 1414. Han anføres traditionelt som forfatter til de fire bøger *De imitatione Christi* [Om Kristi efterfølgelse], der udkom anonymt i 1418, og som siden hen blev et af de mest læste værker i verdenslitteraturen. – **Paulus**: den betydeligste skikkelse i den ældste kristendom, formentlig henrettet o. 65 i Rom. På SKs tid blev Paulus anset som forfatter til de 13 breve, herunder brevet til hebræerne, som i NT-1819 bærer hans navn (jf. også *Lærebog i den Evangelisk-christelige Religion indrettet til Brug i de danske Skoler* (af N.E. Balle og C.B. Bastholm, oftest omtalt som *Balles Lærebog*), Kbh. 1824 [1791], ktl. 183); i dag regnes normalt kun de syv eller ni for ægte, heriblandt Romerbrevet, de to Korintherbreve og Galaterbrevet. – **formedelst**: på grund af.

I trykt udgave: Bind 27 side 469m linje 2

◀ **et Talent som G. og et saa intrigant Hoved som P. L. M. til Redakteurer** : Goldschmidt (460,12) var *Corsarens* hovedredaktør, men den da. æstetiker, forf. og kritiker Peder Ludvig Møller (1814-65) redigerede også bladet en kort periode, og bidrog derudover med »Adskillige satiriske Kritiker og Digte«, som det hedder i T.H. Erslew *Almindeligt Forfatter-Lexicon* bd. 1-3, Kbh. 1843-53, ktl. 954-969; bd. 2, 1847, s. 406.

I trykt udgave: Bind 27 side 470 linje 2

◀ **Snaren, der blev sat** : SK hentyder til, at det var en fælde, at han i en artikel selv bad *Corsaren* om at komme i bladet (462,40).

I trykt udgave: Bind 27 side 470 linje 7

◀ blive **aabenbart**: synligt, tydeligt.

I trykt udgave: Bind 27 side 470 linje 9

◀ **Journalister, der efter længe nok privatim ... taug stille og forraadte mig** : SK sigter til journalister som Carl Ploug og Hother Hage, men også til J.L. Heiberg, jf. fx NB17:64 (1850), i SKS 23, 210; endvidere J.F. Giørdvad, jf. fx NB9:28 (1849), i SKS 21, 214. – **privatim**: lat. privat.

I trykt udgave: Bind 27 side 470 linje 18

◀ **da jeg endelig handlede** : dvs. skrev mod *Corsaren* (462,40).

I trykt udgave: Bind 27 side 470 linje 21

◀ **Præsens i den historiske Stil** : dvs. historisk præsens, altså det forhold, at noget forbigående berettes i nutid.

I trykt udgave: Bind 27 side 470 linje 24

◀ **i gudelig Forstand** : i religiøs forstand, forstået i forhold til Gud.

I trykt udgave: Bind 27 side 470 linje 26

◀ **havde betænkt** : havde tænkt på, havde i sinde.

I trykt udgave: Bind 27 side 470 linje 30

◀ **dette er ogsaa udtrykkelig bemærket i hiin første Artikel mod P.L. Møller** : sigter til artiklen »En omreisende Æsthetikers Virksomhed, og hvorledes han dog kom til at betale Gjæstebudet« (*Fædrelandet*, nr. 2078, den 27. dec. 1845), hvor SK alias Frater Taciturnus skriver, at han ved at gøre indsigelse mod P.L. Møller »virkeligen [har] troet at gjøre Een og Anden en Tjeneste«, SKS 14, 84. Denne betoning er dog langt fra så udtrykkelig som i den næste artikel, »Det dialektiske Resultat af en literair Politi-Forretning« (*Fædrelandet*, nr. 9, den 10. jan. 1846), der især er rettet mod *Corsaren*, og hvori SK utvetydigt erklærer, at han har gjort »Skridtet for Andres Skyld«, altså det skridt »selv at begjere at blive udskjeldt«, SKS 14, 87.

I trykt udgave: Bind 27 side 470 linje 33

◀ **i Nord og Syd for Martz ell. Februar 1848 en passant har vedgaaet at han var Forf. af Corsaren** : se kap. 2, »Forsvar for Udgiveren«, i artiklen »Svar til 'Fædrelandet' af 24de, 27de, 29de og 31te December 1847«, i *Nord og Syd* bd. 1, første kvartal 1848, s. 209-255; s. 223f., hvor det hedder: »Det andet Svar, Udgiveren med Rette kunde give, indeholdes i det Spørgsmaal: Naar har jeg havt en anden politisk Mening end nu? I Corsaren? – Men herpaa vilde man svare: Ja, det er et Fif! Komme vi med Artikler af Corsaren, saa svarer du, at det var Ironi. / Vi ville derfor gjøre opmærksom paa den lange Række af Artikler i Corsaren, fra dens Tilblivelse indtil G. forlod den, hvori er udtalt den samme Mening som nu. Han paatager sig det moralske Ansvar endog for de første 21 Nummere, der redigeredes af Flere, som først forlode Bladet, da Politifølgelserne begyndte. Der er først Programmet (8de October 1840), hvori er udtalt ganske de samme Anskuelse som i Maanedskriftet, kun mere dunkelt, vi kunde næsten sige: mere instinctmæssig udtrykte. Udgiveren overholdt dem ikke; den Rolle, han paatog sig, at staae rolig og upartisk mellem alle Partier, var for svær for hans Ungdom, Mangel paa Erfaring og Kundskaber; det comiske og satiriske Element, der fandt saa meget Bifald hos det store Publikum, rev ham med, og istedetfor at tildele alle Partier, som dengang strede saa stærkt og lidenskabeligt, deres Ret, benyttede han deres Uret til æsthetisk-vittige Forsøg. Corsaren fik en Character, en negativ Character, hvori det var umuligt at gjøre nogen Forandring. Den indre Trang til at udtale sig positivt, tilfredsstillede Udgiveren ved Romanen 'En Jøde', et Bind Fortællinger og ved leilighedsviis at indsmugle nogle Corpus-Artikler i Corsaren«. Goldschmidt blev 24. jan. el. 28. jan. 1848 fritaget for den dom på livsvarig censur, han blev idømt 7. juni 1843; af denne grund kunne han vedgå, hvad han havde skrevet. Det 3. hæfte af *Nord og Syd* udkom 9. marts 1849. – **en passant**: fr. i forbigående.

I trykt udgave: Bind 27 side 470m linje 2

◀ **i Prøven** : måske: som udgangspunkt.

I trykt udgave: Bind 27 side 470 linje 11

◀ **maatte give Penge til for at være Forf** : 469,4. – **give (...) til**: betale ekstra.

I trykt udgave: Bind 27 side 470 linje 16

◀ **i Retning af** : med hensyn til.

I trykt udgave: Bind 27 side 470 linje 18

◀ »**Foragtighed**« : 460,17.

I trykt udgave: Bind 27 side 470 linje 19

◀ **den brillanteste Næringsvei** : hentyder til, at Goldschmidt tjente gode penge på satirebladet *Corsaren*.

I trykt udgave: Bind 27 side 470m linje 21

◀ **Ved Slutningen af 47 ... ende med christelige Taler** : *Christelige Taler* udkom 25. april 1848. Hvad angår SKs planer om at holde op som forfatter og rejse bort i længere tid i 1848, se NB7:114 (nov. 1848), i SKS 21, 138f. – **var (...)** **betænkt paa**: havde i sinde.

I trykt udgave: Bind 27 side 471 linje 1

◀ **sidste Afdeling er »Taler ved Altergangen om Fredagen« ... holdte i Frue Kirke** : sml. forordet til »Taler ved Altergang om Fredagen. Christelige Taler«, fjerde afdeling af *Christelige Taler* (1848), hvor SK skriver: »Af disse Taler, som dog mangle et Væsentligt i at være og derfor heller ei bleve kaldte Prædikener, ere de tvende (II og III) holdte i Frue-Kirke«, SKS 10, 261,2f. På SKs tid blev der hver fredag kl. 9 holdt skriftemål og altergang i Vor Frue Kirke i København, hvor der foruden skriftetalen under skriftemålet også blev holdt en kort prædiken mellem skriftemålet og altergangen. Tre gange havde SK selv prædiket ved disse altergangsgudstjenester om fredagen, første gang den 18. juni 1847, anden gang den 27. aug. 1847 og tredje gang 1. sept. 1848. Det var de første to prædikener, SK udgav som hhv. tale nr. II og tale nr. III i »Taler ved Altergang om Fredagen«. Om dateringerne af de tre taler, se kommentaren i SKS K10, 218f.

I trykt udgave: Bind 27 side 471 linje 3

◀ **Aaret 1848** : dvs. året for enevældens fald.

I trykt udgave: Bind 27 side 471 linje 4

◀ **Productiviteten fra 1848** : Der sigtes ved siden af *Sygdommen til Døden* (471,8) til de to skrifter: »Kommer hid alle I som arbeide og ere besværede, jeg vil give Eder Hvile« og »Salig Den, som ikke forarges paa mig«, skrevet fra o. april til nov. 1848 (senere bragt sammen med et tredje skrift, »Fra Høiheden vil han drage Alle til sig«, formentlig skrevet i begyndelsen af 1849, til *Indøvelse i Christendom* (1850). Desuden sigtes til følgende skrifter om forfatterskabet: »Synspunktet for min Forfatter-Virksomhed« (posthumt udg. 1859), skrevet i løbet af sommeren og efteråret 1848; »Tre 'Noter' betræffende min Forfatter-Virksomhed« (bestående af: nr. 1 »Til Dedicationen: 'hiin Enkelte'«, opr. skrevet i 1846, nr. 2 »Et Ord om min Forfatter-Virksomheds Forhold til 'hiin Enkelte'«, opr. skrevet i 1847, og nr. 3 »Forord til 'Fredags-Talerne'«, opr. skrevet i 1847), men i 1848 føjet som bilag til »Synspunktet«; »Een Note betræffende min Forfatter-Virksomhed«, skrevet i 1848, med tilhørende følgeblad »Den bevæbnede Neutralitet eller Min Position som christelig Forfatter i Christenheden«; og »Det Hele med eet Ord«, formentlig skrevet i 1848 (jf. *Pap.* X 5 B 144). Yderligere også til »Hr. Phister som Captain Scipio (i Syngestykket 'Ludovic')'. En Erindring og for Erindringen« (jf. *Pap.* IX B 67-73, s. 383-407), fra slutningen af 1848 (se journaloptegnelsen NB12:133, fra o. 1. sept. 1849, i SKS 22, 223,6, og kommentaren dertil). Endelig til *En Cyclus ethisk-religieuse Afhandlinger*, der blev tilrettelagt i sommeren 1848, men var skrevet i 1846-47, og som bestod af fem afhandlinger fra »Bogen om Adler« og en nyere afhandling »Har et Menneske Lov til at lade sig ihjelslaae for Sandheden?« (se journaloptegnelsen NB10:3, fra feb. 1849, i SKS 21, 259, og kommentarerne dertil); heraf blev dog nr. 3 »Har et Menneske Lov til at lade sig ihjelslaae for Sandheden?« og nr. 6 »Om Forskjellen mellem et Genie og en Apostel« udgivet i *Tvende ethisk-religieuse Smaa-Afhandlinger* af pseudonymet H.H. (i SKS 11, 49-111) den 19. maj 1849 (se tekstredegørelsen i SKS K11, 59 og 79-96).

I trykt udgave: Bind 27 side 471 linje 7

◀ **det lille Skrift af den nye Pseudonym Anti-Cl.** »**Sygdommen til Døden**« : *Sygdommen til Døden. En christelig psykologisk Udvikling til Opbyggelse og Opvækkelse*, som er skrevet i perioden jan. til maj 1848, blev offentliggjort 30. juli 1849 under pseudonymet Anti-Climacus med SK som udgiver.

I trykt udgave: Bind 27 side 471 linje 8

◀ **en Deel er ældre end Catastrophen i 48** : se tekstredegørelsen til *Sygdommen til Døden* i SKS K11, 157, herunder note 1.

I trykt udgave: Bind 27 side 471 linje 10

◀ **uskjønsomt** : med mangel på påskønnelse.

I trykt udgave: Bind 27 side 471 linje 15

◀ **Hvad der derimod vedkommer mig ... blevet mig beviist som Forf.** : sml. med optakten til

»Regnskabet« (dateret marts 1849) i *Om min Forfatter-Virksomhed* (1851), hvor det hedder: »Om det Modsatte heraf paa nogen Maade skulde have været mit Tilfælde, om jeg af Nogen eller af Nogle skulde være blevet behandlet uskjønsomt: det vedkommer jo egentligen ikke mig, men ret egentligen dem og bliver deres Sag. Hvad der derimod vedkommer mig, og hvad der er mig saa kjert at det vedkommer mig, er at skulle og burde takke for, hvad Gunst og Velvillie og Imødekommen og Paaskjønnen der, i Almindelighed eller af de Enkelte særligen, er blevet mig beviist«, SKS 13, 11.

I trykt udgave: Bind 27 side 471 linje 16

◀ **naar saa er** : når det forholder sig sådan.

I trykt udgave: Bind 27 side 471 linje 22

◀ **vistnok** : visselig, sandelig.

I trykt udgave: Bind 27 side 471 linje 24

◀ **tiltrods sig** : skaffe sig noget gennem trodsig adfærd, tiltvinge sig.

I trykt udgave: Bind 27 side 471 linje 25

◀ **skulde** ophørt: skulle have.

I trykt udgave: Bind 27 side 471 linje 25

◀ **een af de Uartige ... for Opførsel mg ell dog mg?** : sigter til M. Goldschmidt (460,12), der if. SK som redaktør af satirebladet *Corsaren* (1840-46) var 'uartig', men som redaktør af *Nord og Syd* (460,12) atter er blevet artig. Sml. det ubenyttede stykke, »Replik i Charakter« (1849-50), hvor det hedder: »Det uartige Barn i Literaturen den lille Goldschmidt (der, in parenthesi bemærket, jo nu skal være blevet ganske artig, saa han, efter hvad Barberen siger, næsten 'hver Maaned' ell. 'hver Uge' faaer i Charakterebogen for Opførsel: mg, og betragtes af Publikum i Classe med andre Redakteurer, kun med den Forskjel, at han tillige faaer Charakter for Opførsel« (*Pap. X 6 B 125, s. 166*). – **hver Maaned eller hver Uge**: *Nord og Syd* gik i sept. 1849 fra at være månedsskrift til ugeskrift. – **ret**: ganske, helt. – **mg (...)** **mg?**: 'meget godt' og 'meget godt med spørgsmålstegn'. Udtryk fra den karakterskala, der blev indført i 1809, hvor højeste karakter (over middel) var 'udmærket godt' (ug), og de to middelpræstationer var 'meget godt' (mg) og 'godt' (g), mens de tre karakterer under middel var 'temmelig godt' (tg), 'mådeligt' (mdl) og endelig den laveste 'slet'. Hertil var knyttet forhøjelsestegn og formindskelsestegn, fx 'mg x (kryds) el. mg + (plus), hvilke betegner 'pil opad', og mg – (minus) og mg ? (spørgsmål), hvilke betegner 'pil nedad'. Karakteren for opførsel blev brugt i skolen, men ikke mindst ved konfirmation.

I trykt udgave: Bind 27 side 471 linje 27

◀ **ordentligviis** : almindeligvis.

I trykt udgave: Bind 27 side 471 linje 32

◀ **Sandsebedrag** : illusioner, falske forestillinger.

I trykt udgave: Bind 27 side 471 linje 33

◀ **Omsætning** : forretning.

I trykt udgave: Bind 27 side 471 linje 35

◀ **som Forf. for saa at blive Landsbypræst hvad bestandigt har været mit Ønske** : Allerede efter udgivelsen af *Enten – Eller* (1843), igen efter udgivelsen af *Afsluttende uvidenskabelig Efterskrift* (1846) og derefter gang på gang overvejede SK at holde op som forfatter og søge præsteembede på landet. Se fx journaloptegnelserne JJ:415, i SKS 18, 278, samt NB:7, NB:57 og NB2:136, i SKS 20, 19, 51 og 194. Se også kap. 3, »Styrelsens Part i mit Forfatterskab«, i anden del af *Synspunktet for min Forfatter-Virksomhed*, s. 66 (jf. SV2 13, 611).

I trykt udgave: Bind 27 side 471m linje 1

◀ **takke for den Deeltagelse ... blevet mig beviist som Forf.** : 471,16.

I trykt udgave: Bind 27 side 471m linje 4

◀ **practisere Xstd. ud** : ekspedere kristendommen udenfor, bortskaffe kristendommen.

I trykt udgave: Bind 27 side 472 linje 2

◀ **jeg ansees for sær, underlig** : sigter til det satiriske ugeblad *Corsarens* angreb på SK (462,40) og følgerne heraf, nemlig at SK blev genstand for offentlig spot og chikaneret på gaden. SK er ved denne sin karakteristik i overensstemmelse med Sokrates, jf. fx *Kjerlighedens Gjerninger* (1847), i SKS 9, 316f.

I trykt udgave: Bind 27 side 472 linje 10

◀ **forhaanes, udlees** : (472,10). SK bemærker ofte med udgangspunkt i NT, hvordan Jesus blev forhånet og latterliggjort, jf. fx journaloptegnelsen NB10:112 (o. marts 1849), i SKS 21, 315,28, og »Taler ved Altergang om Fredagen« nr. I, i *Christelige Taler* (1848), i SKS 10, 272,32f.

I trykt udgave: Bind 27 side 472 linje 10

◀ **vitteilig** : faktisk, uomtvisteligt.

I trykt udgave: Bind 27 side 472 linje 12

◀ **i en stille, stille, stille Søndags-Time** : allusion til et af biskop J.P. Mynster jævnlige anvendt udtryk om andagt såvel i lønkammeret som i kirken. Se fx *Betragtninger over de christelige Troeslærdomme* bd. 1-2, 2. opl., Kbh. 1837 [1833], ktl. 254-255; bd. 1, s. 240; bd. 2, s. 298, s. 299, s. 301 og s. 306; samt *Prædikener paa alle Søn- og Hellig-Dage i Aaret*, 3. oplag, bd. 1-2, Kbh. 1837 [1823], ktl. 229-230 og 2191; bd. 1, s. 8, s. 38, s. 215 og s. 384; bd. 2, s. 127; *Prædikener holdte i Kirkeaaet 1846-47*, Kbh. 1847, ktl. 231, s. 63; *Prædikener holdte i Aaret 1848*, Kbh. 1849, ktl. 232, s. 10, s. 11 og s. 14; samt *Prædikener holdte i Aarene 1849 og 1850*, Kbh. 1851, ktl. 233, s. 204 og s. 216.

I trykt udgave: Bind 27 side 472 linje 18

◀ **item** : lat., fremdeles, tillige.

I trykt udgave: Bind 27 side 472 linje 21

◀ **forskaffe** : skaffe, bringe.

I trykt udgave: Bind 27 side 472 linje 22

◀ **den Kategorie: at gjøre opmærksom** : se »Regnskabet« i *Om min Forfatter-Virksomhed*, hvor det hedder: »Dette er igjen mit hele Forfatterskabs Kategorie: at gjøre opmærksom paa det Religieuse, det Christelige – men 'uden Myndighed'«, SKS 13, 12, noten. Se også de to sider i forlængelse af »Regnskabet« i *Om min Forfatter-Virksomhed*, hvor det hedder: »'Uden Myndighed' at gjøre opmærksom paa det Religieuse, det Christelige, er Kategorien for hele min Forfatter-Virksomhed totalt betragtet«, SKS 13, 19. Sml. det opr. manuskript til de to særskilte sider, formentlig skrevet i 1849, i slutningen af »Regnskabet«, hvor SK skriver: »'At gjøre opmærksom' i Forhold til det Religieuse nærmere det Christelige er egentligen Kategorien for min Forfatter-Virksomhed« (*Pap. X 5 B 148*, s. 350).

I trykt udgave: Bind 27 side 472 linje 29

◀ **marqueret** : dvs. markeret, gjort tegn el. antydninger.

I trykt udgave: Bind 27 side 472 linje 32

◀ **jeg har fra det Øieblik jeg begyndte ... »jeg er uden Myndighed«** : I forordet til sin første samling af opbyggelige taler, *To opbyggelige Taler* (1843), bemærker SK, at han »ikke har Myndighed til at prædike«, SKS 5, 13,3. Dette gentages uforandret i forordene til de følgende samlinger af opbyggelige taler (1843-44, se SKS 5, 63, 113, 183, 231 og 289) og i varieret form i forordene til *Tre Taler ved tænkte Leiligheder* (1845, se SKS 5, 389) samt til de to første afdelinger af *Opbyggelige Taler i forskjellig Aand* (1847, se SKS 8, 121 og 257). Se også II.B i første følge af *Kjerlighedens Gjerninger* (1847), i SKS 9, 54,31-35.

I trykt udgave: Bind 27 side 472 linje 33

◀ **derhos** : desuden, derudover.

I trykt udgave: Bind 27 side 472m linje 18

◀ **Personligt beskæftiger eet mig ubetinget ... kunne have ventet, turde have ventet** : sml. det opr. manuskript til de to sider i forlængelse af »Regnskabet«, hvor SK skriver: »Og i Sandhed vigtigere end hele Forfatterskabet er dette mig dog, og ligger mig mere paa Hjerte, at udtrykke saa oprigtigt og saa stærkt som muligt, hvad jeg aldrig noksom kan takke for, og hvad jeg, naar jeg engang har glemt det hele Forfatterskab, uforandret, evigt vil erindre: hvor uendelig meget mere Styrelsen har gjort for mig, end jeg nogensinde havde ventet, kunde have ventet, ell. turde have ventet« (*Pap. X 5 B 148*, s. 349). Jf. *Om min Forfatter-Virksomhed* (1851), hvor det hedder: »Personligt – saa vel naar jeg betænker mine indre Lidelser,

som hvad jeg personligt kan have forskyldt – personligt beskjeftiger mig Eet ubetinget, er mig vigtigere end hele Forfatterskabet og ligger mig mere paa Hjerte, at udtrykke saa oprigtigt og saa stærkt som muligt, hvad jeg aldrig noksom kan takke for, og hvad jeg, naar jeg engang har glemt det hele Forfatterskab, uforandret evigt vil erindre: hvor uendelig meget Mere Styrelsen har gjort for mig, end jeg nogensinde havde ventet, kunde have ventet, eller turde have ventet«, SKS 13, 18.

I trykt udgave: Bind 27 side 472m linje 24

◀ **pC** : procent.

I trykt udgave: Bind 27 side 473 linje 4

◀ **i Retning af** : med hensyn til.

I trykt udgave: Bind 27 side 473 linje 4

◀ **Slægt** : menneskeslægt; samtid.

I trykt udgave: Bind 27 side 473 linje 14

◀ **Sandheds-Vidne** : apostel.

I trykt udgave: Bind 27 side 473 linje 15

◀ **in effigie** : lat., egl. 'efter form el. billede deraf'; brugt om at straffe en person i dennes fravær.

I trykt udgave: Bind 27 side 473 linje 16

◀ **Journalerne** : aviserne.

I trykt udgave: Bind 27 side 473 linje 17

◀ **sædelige** : moralske.

I trykt udgave: Bind 27 side 473 linje 18

◀ **i Frygt og Bæven** : allusion til Paulus' ord, Fil 2,12: »Derfor, mine Elskelige, ligesom I altid have været lydige, saaledes ikke alene som ved min Nærværelse, men nu meget mere i min Fraværelse, arbejder paa Eders egen Saliggjørelse med Frygt og Bæven« (NT-1819).

I trykt udgave: Bind 27 side 473m linje 8

◀ **betænkt** : overvejet, tænkt på.

I trykt udgave: Bind 27 side 473m linje 9

◀ **ville** gaa: vil.

I trykt udgave: Bind 27 side 473m linje 14

◀ **Leflerie** : letfærdighed, overfladiskhed; laden-som-om.

I trykt udgave: Bind 27 side 474 linje 2

◀ **2** : Aforismen er forlæg for nr. 2 i »Kort og Spidst« i *Øieblikket* nr. 6, i SKS 13, 257.

I trykt udgave: Bind 27 side 474 linje 5

◀ **stadselig** : prægtig, fornem, pyntet.

I trykt udgave: Bind 27 side 474 linje 6

◀ **Oberhofprædikant** : oberhofprædikant, dannet efter titler (i rangforordningen af 14. okt. 1746) som oberhofmester.

I trykt udgave: Bind 27 side 474 linje 7

◀ **de Ord**: »Gud har udvalgt det i Verden Ringe og Foragtede« : sigter til 1 Kor 1,28, hvor Paulus skriver: »og det for Verden Uædle, og det Ringeagtede udvalgte Gud, og det, som Intet var, for at tilintetgjøre det, som var Noget« (NT-1819).

I trykt udgave: Bind 27 side 474 linje 9

◀ **profiteri** : lat. give sig ud for noget; heraf 'profitere' i betydningen: angive at kunne noget, fremtræde som lærer i noget.

I trykt udgave: Bind 27 side 474 linje 12

◀ **Prof. Martensen** : Hans Lassen Martensen (1808-84), da. teolog og præst; cand.theol. 1832, efter en udenlandsrejse i 1834-36 privatdocent for bl.a. SK. Lic.theol. 1838, fra samme år lektor, fra 1840 ekstraordinær og fra 1850 ordinær prof. i teologi ved Københavns Universitet. Han blev udnævnt til æresdoktor i Kiel i 1840, medlem af Det Kgl. Danske Videnskabernes Selskab i 1841, hofprædikant 1845 og Ridder af Dannebrog 1847.

I trykt udgave: Bind 27 side 474 linje 13

◀ **4** : Det sidste af optegnelsens to afsnit synes at være en videre bearbejdning af journaloptegnelsen NB12:71 (1849), i SKS 22, 182.

I trykt udgave: Bind 27 side 474 linje 14

◀ **Klædt i Purpur og kosteligt Lindklæde** : sigter til Jesu lignelse om den rige mand og Lazarus, Luk 16,19-31: »der var en riig Mand, og han klædte sig i Purpur, og kosteligt Linklæde, og levede hver Dag herligen og i Glæde« (v. 19; NT-1819).

I trykt udgave: Bind 27 side 474 linje 15

◀ **Ordensstjerne** : Som gejstlig ridder af ordenen Storkors af Dannebrog måtte biskop J.P. Mynster bære et guld kors i et bånd om halsen og på venstre bryst et storkors forsynet med sølvstråler, der dannede en stjerne.

I trykt udgave: Bind 27 side 474 linje 15

◀ **Hans Eminentse** : If. rangforordningen var Sjællands biskop, J.P. Mynster, placeret som nr. 13 i 1. klasse og skulle som den eneste tituleres 'Hans Eminence'.

I trykt udgave: Bind 27 side 474 linje 16

◀ **quit** : dvs. kvit, (blive) fri for.

I trykt udgave: Bind 27 side 474 linje 23

◀ **hvorfor græder han?** : Af journaloptegnelsen NB11:224, i SKS 22, 137 fremgår, at SK har biskop Mynster i tankerne.

I trykt udgave: Bind 27 side 474 linje 23

◀ **da Paulus stod i Lænker, var han dog fri** : hentyder til J.P. Mynsters prædiken over Joh 8,31-36 på 8. søndag efter trinitatis i 1848, trykt som »Hvor Herrens Aand er, der er Frihed« i *Prædikener holdte i Aaret 1848* (472,18), s. 98f.: »Da Paulus stod for hiin Fyrste [kong Agrippa], som halvspottende sagde: 'Der fattes Lidet, at du jo overtaler mig til at blive en Christen', og han da svarede: 'Jeg vilde ønske til Gud, at ikke alene du, men og [også] Alle, som høre mig i Dag, maatte blive saadanne, som og jeg er, undtagen disse Lænker' [note: ApG. 26,28.29]: da var han vel i en udvortes Tvang, som han maatte ønske borttagen, men var der vel Nogen i den hele Forsamling, der omringede ham, og af hvilke Ingen bar Lænker, der var fri, som han?« Jf. beretningen i ApG 25,23-26,32 om den fængslede og lænkede Paulus' forsvarstale for den rom. statholder Porkius Festus og den jødiske konge Agrippa. – **Paulus**: 469m,2.

I trykt udgave: Bind 27 side 475 linje 2

◀ **Lorgnet** : ældre form for briller.

I trykt udgave: Bind 27 side 475 linje 5

◀ **Hans Velærværdighed** : alm. titulatur ved omtale af en gejstlig person. Til de enkelte rangklasser i rangforordningen af 14. okt. 1746 (med ændringer ved bekendtgørelse af 12. aug. 1808) var knyttet særlige tiltaleformer, og 'Deres Velærværdighed' blev benyttet over for gejstlige personer, der var af laveste rang el. slet ikke omfattet af rangforordningen.

I trykt udgave: Bind 27 side 475 linje 13

◀ **rigtigt tilgavns** : grundigt, til bunds.

I trykt udgave: Bind 27 side 475 linje 17

◀ **offer Menigheden endnu rigeligere til ham** : hentyder til det forhold, at på kirkens højtidsdage kunne menighedens medlemmer betale deres præst et såkaldt 'offer', dvs. en frivillig pengegave.

I trykt udgave: Bind 27 side 475 linje 18

◀ **Ein, Zwei, Drei** : ty., fast udtryk: i en ruf, hurtigt. Formentlig hentydes der også med udtrykket til den spekulative (hegelske) tendens til at tænke alting i tre momenter.

I trykt udgave: Bind 27 side 475 linje 20

◀ **1** : Aforismen, som er foregrebet i journaloptegnelserne EE:158 (1839), i SKS 18, 55, og NB12:49 (1849), i SKS 22, 167, har fundet sin endelige form i nr. 8 af »Kort og Spidst« i *Øieblikket* nr. 6, i SKS 13, 259.

I trykt udgave: Bind 27 side 475 linje 28

◀ **tvinge sig** : behersker sig.

I trykt udgave: Bind 27 side 476 linje 8

◀ **2** : Aforismen, som er foregrebet i journaloptegnelsen NB2:93 (1847), i SKS 20, 179, har fundet sin endelige form i nr. 4 af »Kort og Spidst« i *Øieblikket* nr. 6, i SKS 13, 258.

I trykt udgave: Bind 27 side 476 linje 11

◀ **»Havde Apostelen Paulus noget Embede?«** : If. ApG 18,3 virkede Paulus som teltmager og var altså ikke ansat i det offentlige tjeneste. Han synes heller ikke at have fået penge for sin missionsvirksomhed, jf. fx 1 Kor 9,3-18. – **Paulus**: 469m,2.

I trykt udgave: Bind 27 side 476 linje 12

◀ **han var ikke gift** : jf. 1 Kor 7,7, hvor Paulus skriver i afsnittet om ægteskab og ugift stand: »Thi jeg vilde, at alle Mennesker vare, som jeg selv er«, nemlig ugift (NT-1819).

I trykt udgave: Bind 27 side 476 linje 16

◀ **3** : Aforismen, som er foregrebet i journaloptegnelsen NB2:7 (1847), i SKS 20, 140, har fundet sin endelige form i nr. 3 af »Kort og Spidst« i *Øieblikket* nr. 6, i SKS 13, 257.

I trykt udgave: Bind 27 side 476 linje 18

◀ **4** : Aforismen er foregrebet i journaloptegnelsen NB14:53 (1849), hvor der i stedet for »Domkirke« stod »Slotskirke« (SKS 22, 376), dvs. kirken, hvor såvel Martensen som Mynster virkede. Aforismen har fundet sin endelige form i nr. 2 af »Kort og Spidst« i *Øieblikket* nr. 6, i SKS 13, 257.

I trykt udgave: Bind 27 side 476 linje 26

◀ **stadselig** : som tager sig flot ud, prægtig.

I trykt udgave: Bind 27 side 476 linje 27

◀ **Overhofprædikant** : el. Oberhof-, der på ty. anvendes som forled i titler på overordnede embedsmænd ved hoffet, fx Oberhofprediger, overhofpræst.

I trykt udgave: Bind 27 side 476 linje 28

◀ **Apostelens Ord: Gud har udvalgt det i Verden Ringe og Foragtede** : sigter til 1 Kor 1,28, hvor Paulus skriver: »og det for Verden Uædle, og det Ringeagtede udvalgte Gud, og det, som Intet var, for at tilintetgjøre det, som var Noget« (NT-1819).

I trykt udgave: Bind 27 side 476 linje 30

◀ **5** : sml. nr. 3 af »Reflexioner«, i SKS 27, 474, samt forelæsningerne over meddelelsens dialektik, SKS 27, 410,9-11.

I trykt udgave: Bind 27 side 477 linje 1

◀ **profiteri** : 474,12.

I trykt udgave: Bind 27 side 477 linje 2

◀ **Seminarist** : elev på et lærerseminarium el. seminarieuddannet lærer; nedsættende om en halvdannet person, halvstuderet røver.

I trykt udgave: Bind 27 side 477 linje 7

◀ **som Holophernes siger tager Tempo'et i agt »Ein, Zwei, Drei,«** : sigter til 2. akt, 3. scene af Ludvig Holbergs komedie *Ulysses Von Ithaca* (trykt 1725), hvor general Holophernes holder tale til tropperne: »I stolte Riddere og Stridsmænd! Vi ere hidkomne ikke for at vinde Lande eller at berige os, men for at hævnne et Jomfrue-Rov, saa at aldrig nogen Krig meer honnetement geführet ist. Speyler eder kun i mit Exempel, fægter mandelig, og holder god Krigs Disciplin. Det Fornemste, I har i Agt at tage, er eders Tempo, som bestaaer udi Ein, Zwey, Drey, og at I slaaer lige med Hænderne paa Patron-Tasken; thi, naar det ikke tages i Agt, vil jeg ikke give 4 Skilling for Resten«, *Den Danske Skue-Plads* (459,19); bd. 3. Med udtrykket 'ein, zwei, drei' hentyder SK også vittigt til den spekulative (hegelske) tendens til at tænke alting i tre momenter.

I trykt udgave: Bind 27 side 477 linje 9

◀ **Nº 1 af Reflexioner, som ligge paa et løst Papir i Pulten ... forvexles med et Sandheds-Vidne** : se nr. 1 i Papir 396, SKS 27, 473f. Optegnelsen var placeret i den mellemste pultskuffe, inden SK i 1851 flyttede til Østerbro, jf. tekstredigeringen, s. 865.

I trykt udgave: Bind 27 side 477 linje 16

◀ **Victorin Victorius Victor** : Alle tre lat. navne betyder 'den sejrende'. SK har tidligere i *Enten - Eller* (1843) og i *Stadier paa Livets Vei* (1845) brugt figuren Victor Eremita (lat., 'den sejrende eneboer').

I trykt udgave: Bind 27 side 477 linje 21

◀ **Johannes de silentio** : lat. Johannes af tavsheden; det pseudonym, hvorunder *Frygt og Bæven* (1843) blev trykt.

I trykt udgave: Bind 27 side 477 linje 21

◀ **Ein, Zwei, Drei** : sml. titlen på Papir 397.

I trykt udgave: Bind 27 side 477 linje 22

◀ **Den om Genier og Tordenveier** : se første aforisme i Papir 397.

I trykt udgave: Bind 27 side 477 linje 25

◀ **den som ender: ergo var Paulus ingen alvorlig Mand** : se anden aforisme i Papir 397.

I trykt udgave: Bind 27 side 477 linje 27

◀ **Den som ender: stakkels Verden.** : se tredje aforisme i Papir 397.

I trykt udgave: Bind 27 side 478 linje 1

◀ **Mundharpe** : også kaldet jødeharpe, instrument med én stålstreng, der anslås med fingrene, mens instrumentet holdes i munden, således at tonerne formes efter mundens stilling.

I trykt udgave: Bind 27 side 478 linje 2

◀ **Drenge skulde dømmes Eder** : hentyder til Es 3,4-5 i Rasmus Møllers oversættelse af »Prophetens Esaias« i *Det Gamle Testaments poetiske og prophetiske Skrifter, efter Grundtexten paa ny oversatte af J. Møller og R. Møller*, bd. 1-3, Kbh. 1828-30, ktl. 86-88 og ktl. 89-91; bd. 2, 1829, s. 8, hvor det hedder: »Og jeg vil (siger Herren) give dem Børn til Fyrster, og Umyndige skulle [skal] herske over dem. Folket skal trænges. Mand skal opstaae mod Mand, Borger mod Borger, Drengen trodse Oldingen, Pøbelen Hædersmanden.«

I trykt udgave: Bind 27 side 478 linje 4

◀ **Pseudonymen** : dvs. SKs pseudonym 'Anti-Climacus', der stod som forf. af *Sygdommen til Døden* (1849) og til *Indøvelse i Christendom* (1850). Nærværende optegnelse synes at være rettet mod *Indøvelse i Christendom*, hvis forord endte med at blive kort: »I dette Skrift, hidrørende fra Aaret 1848, er Fordringen til det at være Christen af Pseudonymen tvunget op til et Idealitetens Høieste. / Dog siges, fremstilles, høres bør jo Fordringen; der bør, christeligt, ikke slaaes af paa Fordringen, ei heller den forties – istedetfor at gjøre Indrømmelse og Tilstaaelse sig selv betræffende [angående]. / Høres bør Fordringen; og jeg forstaaer det

Sagte som sagt alene til mig – at jeg maatte lære ikke blot at henflye til 'Naaden', men at henflye til den i Forhold til Benyttelsen af 'Naaden'«, i SKS 12, 15.

I trykt udgave: Bind 27 side 478 linje 8

◀ **den eneste, der staaer Pseudonymen ... er mig** : SK optrådte selv som udgiver af *Indøvelse i Christendom*.

I trykt udgave: Bind 27 side 478 linje 10

◀ **ordentligviis** : almindeligvis.

I trykt udgave: Bind 27 side 478 linje 12

◀ **formasteligt** : dristigt, frækt.

I trykt udgave: Bind 27 side 478 linje 14

◀ **betræffende** : angående.

I trykt udgave: Bind 27 side 478 linje 17

◀ **hvo** : hvem.

I trykt udgave: Bind 27 side 478 linje 19

◀ **Sælgekjerling** : nedsættende om de ældre, fattige kvinder, som sælger deres varer på gader og torve.

I trykt udgave: Bind 27 side 478 linje 19

◀ **paatvært** : på tværs.

I trykt udgave: Bind 27 side 478 linje 24